

Vina druhých

Kdo se dosud z vlastního popudu neprosvěcuje a nechápe svou vinu, bude mít sklon obžalovat žalobce – např. otázkou, zda není stejný jako lidé, jimž činí výčitky, nebo zda nemá spoluvinu na tom, k čemu došlo, protože se dopustil činů, které takové možnosti posilovaly.

Sklon odrážet výčitky je v tomto okamžiku u nás Němců známkou toho, že jsme sami sebe ještě nepochopili. Neboť když nastane katastrofa, má být prvním zájmem každého z nás jasné vědomí o sobě. Založení našeho nového života z původního zdroje naší podstaty lze dosáhnout jen v bezpodmínečném sebeprosvěcování.

Ale to neznamená, že bychom nesměli vidět, jaká je skutečnost a jaká je pravda, díváme-li se na druhé státy, jimž Německo koneckonců vděčí za osvobození z hitlerovského jařma a jejichž rozhodnutí budou určovat náš další život.

Musíme a smíme si ujasnit, co nám v důsledku chování druhých vnitřně i navenek ztížilo situaci. Neboť co druhí učinili a co učiní, přichází ze světa, v němž máme najít – v naprosté závislosti na něm – svou cestu. Musíme se vyvarovat iluzí a dospět k správnému

nacionálního socialismu. Předmětem výčitek může být dále to, že západní mocnosti strpěly vpád Japonců do Mandžuska – první akt násilí, který se musel stát přitažlivým příkladem, protože se podařilo – a v roce 1935 habešské válečné tažení, násilný akt Mussoliniho. Lze želet politiky Anglie, která v ženevské Společnosti národů dala usneseními mat Mussolinimu, ale dopustila, aby tato usnesení zůstala na papíře, protože postrádala sílu a vůli v dané chvíli Mussoliniho skutečně zničit – ale na druhé straně i jasnou radikálnost, která by jí umožnila spojit se s ním, postavit se společně s ním proti Hitlerovi, proměňovat přitom pomalu jeho režim a zajistit tak mír. Neboť tenkrát byl Mussolini připraven spojit se se západními mocnostmi proti Německu; vždyť ještě v roce 1934 mobilizoval a pronesl později zapomenutou výhrůžnou řeč proti Hitlerovi, který chtěl vtrhnout do Rakouska. Tato polovičatá politika vedla ke spolčení Hitler-Mussolini.

Ale k tomu je třeba říci: Nikdo neví, k jakým dalším důsledkům by vedla jiná rozhodnutí. A především: Angličané dělají politiku, která je i morální (což nacionálněsocialistické myšlení zakalkulovalo dokonce jako slabost Anglie). Angličané se proto nemohou bez zábran jakkoli politicky účinně rozhodnout. Chtějí mír. Chtějí využít každé šance

hodnocení v celku. Nesmíme upadnout ani do slepého odmítání, ani do slepého očekávání.

Mluvíme-li o vině druhých, může to zavádět. Jestliže umožnili svým chováním osudné události, pak je to politická vina. Uvažujeme-li o ní, nesmíme ani na chvíli zapomínat, že leží v jiné rovině než zločiny Hitlerovy. Dva body se nám zdají být významné: politické činy vítězných mocností od roku 1918 a to, že tyto mocnosti přihlížely, když se budovalo hitlerovské Německo:

1. Vítěznými mocnostmi z roku 1918 byly Anglie, Francie a Amerika. V jejich rukou, ne v rukou poražených byl chod dějin. Vítěz přejímá odpovědnost, již má pouze on, anebo před ní utíká. A pokud to činí, je jeho dějinná vina zřejmá.

Není správné, stáhne-li se vítěz zase do své ulity, protože chce mít klid, a jen přihlíží, co se ve světě děje. Je v jeho moci odvrátit neštěstí, věští-li nějaká událost neblahé následky. Nepoužít tuto moc je politickou vinou toho, kdo tuto moc má. Omezuje-li se na papírová obviňování, utekl před svou úlohou. Vítězným mocnostem lze tedy vyčítat toto nejednání – ale výčitka nás ovšem nezprošťuje viny.

O této věci lze dále uvažovat i tak, že se poukazuje na Versailleskou mírovou smlouvu s jejími důsledky a na to, že západní mocnosti dopustily, aby se Německo dostalo do stavu, který vedl ke vzniku

na jeho zachování, dříve než přikročí ke krajnosti. Jsou připraveni válčit, teprve když je situace zřejmě bezvýchodná.

2. Neexistuje jen státně občanská, nýbrž i evropská a světová solidarita. Odpovědnost za nečinné přihlížení existuje na různých stupních – od státních příslušníků v jejich vzájemných vztazích až k lidstvu.

Ať oprávněně, nebo neoprávněně, doufali jsme tudíž – když se zavřely dveře káznice, jíž se stalo Německo – v evropskou solidaritu.

Ještě jsme netušili poslední příšerné důsledky a zločiny. Ale viděli jsme radikální ztrátu svobody. Věděli jsme, že se tím držitelům moci dává volné pole působnosti. Viděli jsme bezpráví, viděli jsme vyvržené – i když to vše bylo ještě neškodné proti tomu, co přinesla pozdější léta. Věděli jsme o koncentračních táborech, ale nebyly nám ještě známy krutosti tam páchané.

Byla to zajisté spoluvina nás všech v Německu, že jsme upadli do těchto politických poměrů, že jsme ztratili svobodu a museli žít pod despotickou vládou nekulturních, hrubých lidí. Ale směli jsme si zároveň říci ke své úlevě, že jsme se stali obětí aktů zamaskovaného porušení práva kombinovaných s akty násilí. Jako má člověk, jemuž bylo ublíženo, zajištěné ve státě své právo státním řádem, tak jsme

doufali i my, že evropský řád takové státní zločiny nepřipustí.

Nikdy nezapomenu na rozhovor, který jsem měl v květnu 1933 ve svém bytě s jedním přítelem, který později emigroval a nyní žije v Americe. Uvažovali jsme tehdy toužebně o možnosti brzkého vpádu západních mocností: budou-li čekat ještě rok, má Hitler vyhráno, Německo bude ztraceno a Evropa možná s ním.

V takovém rozpoložení myslí – jako lidé v kořenech zasažení, a tudíž v mnohém ohledu jasnozřiví, pro ostatní však slepí – jsme prožívali se stále novým úděsem události, které následovaly:

Počátkem léta 1933 uzavřel Vatikán konkordát s Hitlerem. Jednání vedl papež. Bylo to první velké potvrzení hitlerovského režimu, nesmírný prestižní zisk pro Hitlera. Zprvu se to zdálo nemožné. Ale byl to fakt. Zmocnila se nás hrůza.

Všechny státy uznaly hitlerovský režim. Ozývaly se hlasy obdivu.

V roce 1936 se slavila v Berlíně olympiáda. Proudil tam celý svět. Plni zlosti jsme nemohli jinak než hledět na všechny cizince, kteří se tam objevili, s bolestí, že nás nechávají na holičkách – ale oni to věděli stejně tak málo jako mnoho Němců.

V roce 1936 obsadil Hitler Porýní. Francie to strpěla.

116

„Dnešní světová katastrofa je gigantickou cenou, již musí svět platit za to, že se stavěl hluchým ke všem poplašným signálům, které od roku 1930 do roku 1939 ohlašovaly stále pronikavějšími tóny peklo, jež se chystaly rozpoutat satanské síly nacionálního socialismu – nejdříve proti Německu samému a pak proti ostatnímu světu. Hrůzy této války odpovídají přesně oněm hrůzám, které svět dopouštěl v Německu, když udržoval s nacionálními socialisty úplně normální vztahy a organizoval s nimi mezinárodní slavnosti a kongresy.

Dnes by mělo být každému jasné, že Němci byli prvními oběťmi barbarské invaze, která se přes ně převalila zdola, že byli první, koho přemohl teror a masová hypnóza, a že vše, co musely později vytrpět obsazené země, bylo nejprve údělem Němců samých včetně osudu ze všech nejhoršího: že totiž byli donuceni nebo svedeni k tomu, aby se stali nástroji dalšího dobývání a útlatku.“

Vyčítá-li se nám, že jsme – pod vládou teroru – nečinně přihlíželi, když se páchaly zločiny a když se režim upevňoval, pak je to pravda. Smíme si však připomenout, že druzí – aniž byli podrobena teroru – nechali stejně tak nečinně probíhat, ba neúmyslně podporovali to, co nepovažovali za svou věc, protože se to dělo v jiném státě. Máme uznat, že jsme vinni pouze my?

118

V roce 1938 *Times* otiskly Churchillův otevřený dopis Hitlerovi, v němž se vyskytovaly takovéto věty: Kdyby mělo Anglii potkat národní neštěstí, které by bylo možné srovnat s neštěstím Německa v roce 1918, prosil bych Boha, aby nám seslal muže Vaší síly vůle a ducha (vzpomínám si sám, ale cituji podle Röpka).

V roce 1935 uzavřela Anglie prostřednictvím Ribbentropa s Hitlerem námořní pakt. To pro nás znamenalo: Anglie vydává německý národ na pospas Hitlerovi, jen když si s ním tak může udržet mír. Jsme jim lhostejní. Nepřijali ještě evropskou odpovědnost. Nejenže přihlížejí, jak zde vyrůstá zlo, ale dohadují se s ním. Nechají Němce utonout v teroristickém vojenském státě. Jejich noviny sice nacistům lají, ale oni nedělají nic. My v Německu jsme bezmocní. Mohli by ještě – nyní snad bez nadměrných obětí – u nás obnovit svobodu. Nečiní to. Bude to mít důsledky i pro ně a bude je to stát daleko větší obětí.

V roce 1939 uzavřelo s Hitlerem pakt Rusko. To teprve v poslední chvíli umožnilo Hitlerovi válku. A když začala, stály všechny neutrální státy stranou. Národy vůbec nedržely spolu, aby jediným společným úsilím rychle vyhladily ďábelské dílo.

Celkovou situaci let 1933 až 1939 charakterizuje Röpke ve své knize o Německu, vydané ve Švýcarsku, takto:

117

Ano, pokud jde o to, kdo vyvolal válku, – kdo první teroristicky zorganizoval všechny síly za jediným účelem, účelem války, – kdo jako národ zradil ve své státní politice vlastní podstatu a vzdal se jí, –

a co více: kdo konal zvláštní ohavnosti, předstihující všechny ostatní. Dwight Macdonald říká, že na všech stranách docházelo k mnoha válečným ohavnostem, ale že je tu něco, co je vlastní jen Němcům: paranoická nenávisť bez politického smyslu – kruté, všemi moderními technickými prostředky racionálně prováděné mučení, překonávající všechny středověké praktiky. – Ale to byli jen někteří Němci, jen malá skupina (její neurčitou hranici tvořili ti, kdo byli s to spolupracovat na rozkaz). Německý antisemitismus nebyl nikdy národní akcí. Německých pogromů se nezúčastňovalo obyvatelstvo; nedocházelo k žádným spontánním aktům krutosti vůči Židům. Masy národa mlčely a stahovaly se zpět, pokud nedávaly slabý výraz svému rozhořčení.

Máme uznat, že jsme vinni pouze my?

Ne, pokud se z nás jako celku, jako národa, jako trvalého typu činí zlý národ vůbec – provinilý národ o sobě. Proti tomuto světovému mínění se můžeme ohradit poukazem na fakta.

119

Vina všech?

Ale takové úvahy nebudou nebezpečné pro náš vnitřní postoj jen tehdy, když nezapomeneme ani na chvíli na to, co je nutno ještě jednou opakovat:

1. Vina, již lze dávat druhým a již oni dávají sami sobě, ať už je jakákoli, nebyla vinou ve smyslu zločinů, které spáchalo hitlerovské Německo. Byla to u nich tehdy nedbalost a polovičatost, politické bloudění.

Že nepřátelé měli v průběhu války také zajatecké tábory na způsob koncentračních táborů a že se dopouštěli válečných činů, jichž se dopouštělo dříve Německo, to je druhotné. O událostech, k nimž došlo od té doby, co zavládl klid zbraní, o tom, co Německo utrpělo a co teď po kapitulaci ještě utrpí, se tu nemluví.

2. Naše úvahy o vině slouží k tomu, abychom pronikli do smyslu naší vlastní viny, i když hovoříme o vině druhých.

3. Slova, že druzí nejsou lepší než my, ovšem platí. Ale v této chvíli se jich užívá falešně. Neboť nyní, v posledních dvanácti letech byli druzí konkonců lepší než my. Obecná pravda nesmí sloužit k tomu, aby se nivelizovala zvláštní, aktuální pravda o vlastní vině.

Říká-li se, že pokud jde o nesrovnalosti v politickém chování mocností, že zde všude jde o politickou nevyhnutelnost, pak je třeba odpovědět: je to vina společná všem lidem.

Připomínat si činy druhých pro nás neznamená zmírňovat svou vinu; ale když si je připomínáme, jsme k tomu snad oprávněni starostí, již jako lidé sdílíme se všemi ostatními – starostí o lidstvo, které se dnes nejen uvědomilo jako celek, nýbrž buď působí – po výsledcích technického věku – směrem k svému uspořádání, nebo se s tímto pořádkem mívá.

Základní skutečnost, že všichni jsme lidé, nás opravňuje k této starosti o lidství v celku. Jsme prodchnuti vášnivým puzením zůstat spojení – nebo znovu spojení získat – s lidmi jako lidmi.

Jaké ulehčení by to znamenalo, kdyby vítězové nebyli lidmi jako my, nýbrž nesobeckými vládci světa. Pak by řídili v moudré předvídatosti obnovenou, šťastnou výstavbu včetně účinné nápravy. Pak by živě reprezentovali činem a vzorem ideál demokratických poměrů a dávali by nám jej denně pocítovat jako přesvědčivou skutečnost. Pak by byli mezi sebou jednotní v rozumném, otevřeném vyslovování

svých názorů bez postranních myšlenek a řešili by rychle a smysluplně všechny vynořující se otázky. Pak by nebylo možné klamání a zdánlivost, pak by nebylo žádné zamlčování a žádný rozdíl mezi tím, co se říká veřejně a co soukromě. Pak by se našemu národu dostalo výtečné výchovy, došlo by k nanejvýš živoucímu vývoji našeho myšlení u veškerého obyvatelstva, pak bychom si osvojili nejbojašnější tradici. Pak by se s námi – nešťastnými a svedenými – zacházelo sice přísně, ale zároveň spravedlivě a laskavě, ano láskyplně, pokud bychom vycházeli vítězům sebemeně vstříc.

Ale ti druzí jsou lidé jako my. A v jejich rukou je budoucnost lidstva. Jsme jako lidé – celým svým životem a možnostmi své podstaty – vázáni na jejich jednání a jeho důsledky. Proto je pro nás vždycky jakoby vlastní věcí vypátrat, co chtějí, myslí a konají.

Tážeme se sami sebe v důsledku této starosti: Nejsou snad druhé národy šťastnější také díky příznivějším politickým osudům? Nedělají snad tutéž chybu jako my, aniž se však zatím dostavily osudné důsledky, které nás uvrhly do propasti?

Odmítli by přijímat od nás, zkažených a nešťastných, výstrahy. Patrně by nechápali, a shledávali by dokonce drzým, že si Němci dělají starosti s chodem dějin, o němž přece rozhodnou oni sami (a ne Němci). Ale je tomu takto: jako noční můra nás tlačí

představa: Nastane-li jednou v Americe diktatura v Hitlerově stylu, bude to konec zbavující lidstvo naděje na nedohlednou dobu. My v Německu jsme mohli být osvobozeni zvenčí. Je-li tu jednou diktatura, pak není možné osvobození zevnitř. Když bude anglosaský svět dobyt diktátorsky zevnitř jako dříve my, pak už nebude žádné „venku“, pak nebude žádné osvobození. Svoboda, které se domohli lidé na Západě a jejíž nabytí bylo věcí staletí, ba tisíciletí, bude tam. Byl by tu znovu primitivní despotismus – ale s technickými prostředky. Člověk nemůže být ovšem definitivně nesvobodný. Ale tato útěcha se pak stává útěchou pro velmi dalekou budoucnost. Řečeno s Platonem: v průběhu nekonečného času se jednou zde či onde stane skutečným nebo znovu skutečným to, co je možné. Díváme se s hrůzou na city nadřazenosti: kdo se cítí absolutně jistý vůči nebezpečí, je už na cestě k tomu, aby mu propadl. Osud Německa by byl zkušeností pro všechny. Kéž by tato zkušenost byla pochopena! Nejsme horší rasa. Lidé mají všude podobné vlastnosti. Všude existují násilnické, zločinné, vitálně zdatné menšiny, které se při vhodné příležitosti zmocňují vlády a jednájí brutálně.

Může se nás ovšem zmocňovat starost, pokud jde o sebejistotu vítězů. Neboť od nynějška na nich spočívá všechna rozhodující odpovědnost za chod věcí. Bude jejich věcí, jestli zabrání neštěstí, nebo vyvolají